

Latvijas Ģeotelpiskās
informācijas aģentūra

Latgales vietvārdi Latvijas valsts kartēs

Latvijas Ģeogrāfijas biedrības reģionālā konference
Rogovka, 2022. gada 18. augustā

Vita Strautniece, Otīlija Kovaļevska, Zane Cekula

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra
Kartogrāfijas departaments, Toponīmikas laboratorija

Saturs

- 1. Latgales vietvārdu rakstību regulējošie dokumenti un iestādes**
- 2. 1993. gada lēmums un tā īstenošana: veiksmes, ierobežojumi, problēmsituācijas**
- 3. Latgales vietvārdu mīklas**

Saeima ir pieņēmusi un Valsts
prezidents izsludina šādu likumu:

Valsts valodas likums

3.pants. (1) Latvijas Republikā valsts valoda ir latviešu valoda.

(4) Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.

***Vai un kā tas attiecas
uz kartēm?***

Latgales vietvārdi valsts kartēs latgaliešu rakstu valodā pagaidām netiek rādīti, taču pastāv iespēja veidot tematiskas kartes latgaliešu rakstu valodā. Valsts kartēs priekšroka tiek dota vietējai izrunai atbilstošiem vietvārdiem, kas tiek pielāgoti latviešu literārās valodas gramatikas sistēmai.

Vietvārdu informācijas
noteikumi paredz ņemt vērā
katra novada īpatnības.

Vietvārdu informācijas noteikumi

37.2. priekšroku dod:

37.2.1. latviskas vai lībiskas cilmes vietvārdam;

37.2.2. vietvārdam, kurš nerada pārpratumus attiecīgā ģeogrāfiskā objekta viennozīmīgā identificēšanā;

37.2.3. attiecīgā kultūrvēsturiskā novada tradīcijām atbilstošam vietvārdam;

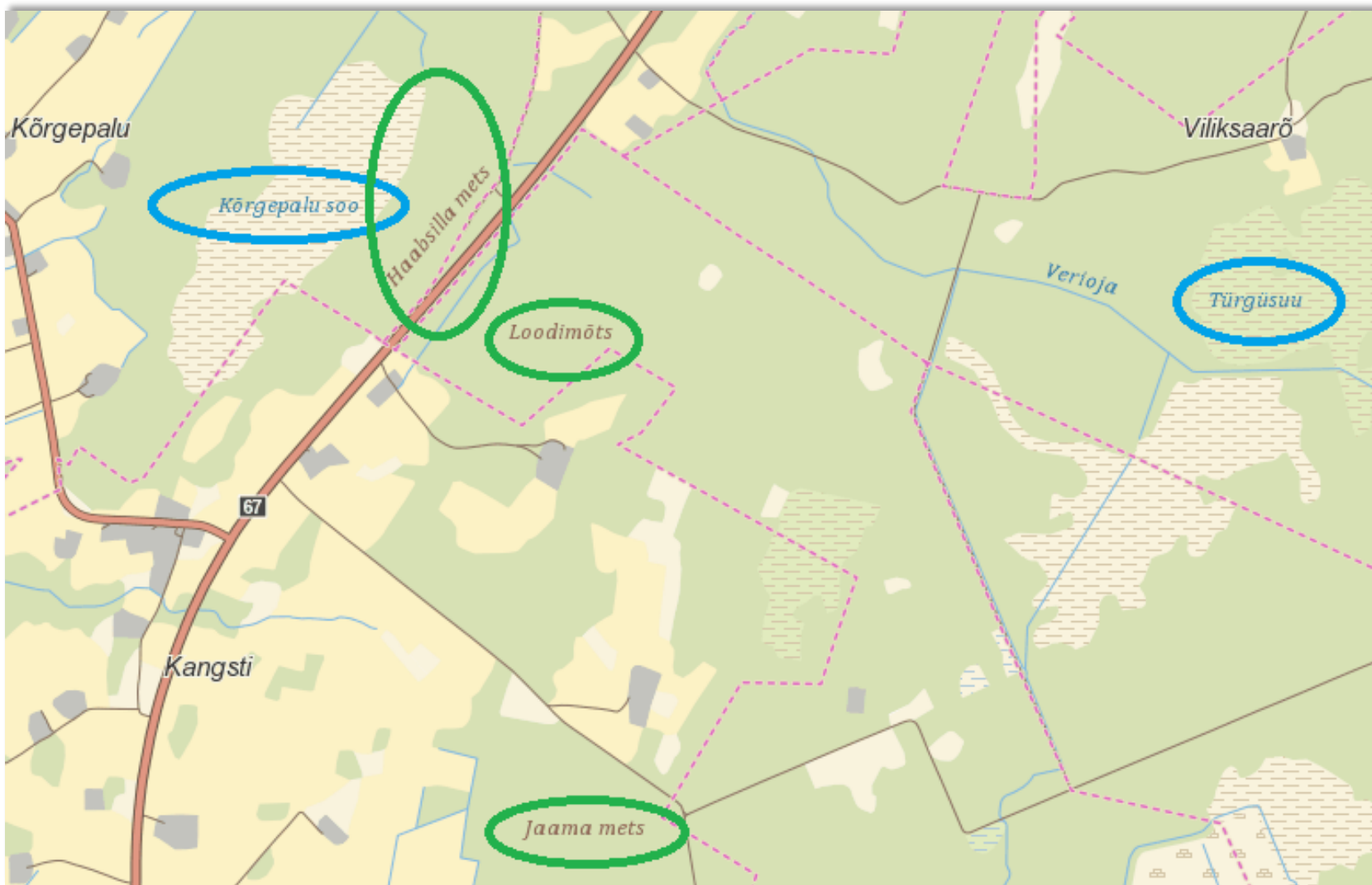
37.2.4. objekta senākajam nosaukumam, ko vēl zina un lieto vietējie iedzīvotāji, ja tas atbilst šo noteikumu 37.2.2.apakšpunktā minētajām prasībām;

37.2.5. vietvārdam, kas iespējami precīzi raksturo attiecīgā ģeogrāfiskā objekta īpatnības vai tā atrašanās vietu;

37.2.6. labskanīgam vietvārdam.

Vietvārdu rakstība kartēs atbilstoši vietējām īpatnībām citur pasaulē

Igaunija, Veru apriņķis

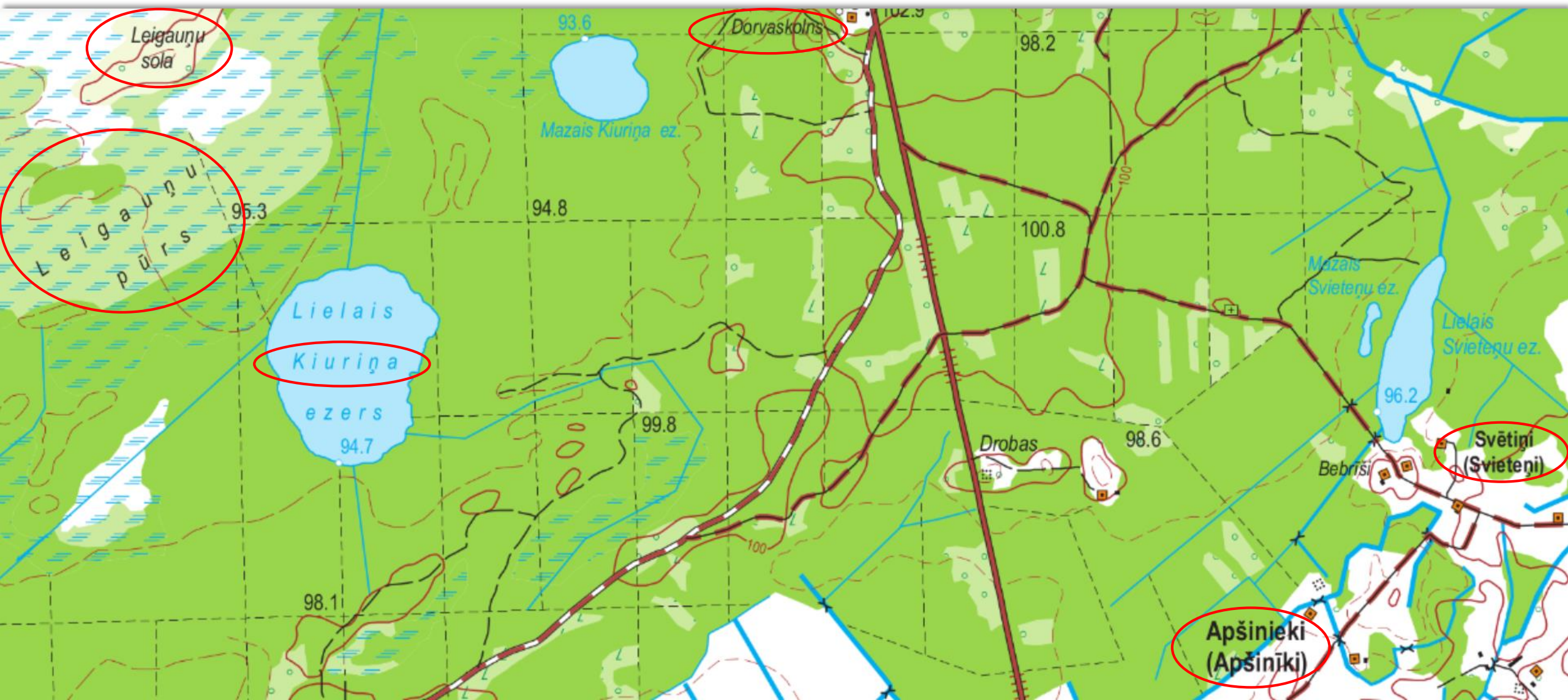
Vietvārdus atbilstoši to vietējam lietojumam valsts kartēs raksta arī citur pasaulē. Piem., Norvēģijas valsts kartēs atradīsim gan vietvārdus abās kopnacionālajās norvēģu rakstu valodās, gan arī attiecīgā apvidus dialektā.

Attēlā – piemērs no Igaunijas valsts karšu portāla: kopnacionālajā igauņu rakstu valodā: **soo, mets**, vietējās formas: **suu, mõts** (attiecīgi: ‘purvs’, ‘mežs’).

...un Latvijā:

Latgale

Arī Latgalē valsts kartēs vietvārdi tiek rakstīti pēc iespējas tuvināti vietējai izrunai. Ja oficiālais nosaukums ir literarizēts vai kļūdains, tad ieteicamais pareizākais nosaukums tiek rakstīts iekavās (tomēr ne vienmēr tas ir tehniski iespējams).

Vietvārdu informācijas noteikumi

Informācijas likuma 18.panta pirmo daļu
un Valodas likuma 18.panta piekto daļu

Vietvārdu informācijas noteikumi regulē vietvārdu lietojumu publiskajā telpā, tai skaitā kartēs.

11. Dokumentos un **kartēs**, kas ir citās latīņalfabētiskās rakstības valodās, Latvijas vietvārdus raksta atbilstoši latviešu valodas pareizrakstības normām. Izņēmumi pieļaujami:

11.1. pārrobežu ģeogrāfisko objektu nosaukumu rakstībā;

11.2. ja objekts ir nosaukts citā valodā, to var lietot no latviešu valodas.

12. Latvijā sagatavotajos dokumentos vietvārdus raksta sākotnējā transliterētā formā.

13. **Kartēs**, vietvārdus raksta papildinformāciju par to.

69. Neoficiālos vietvārdus var lietot:

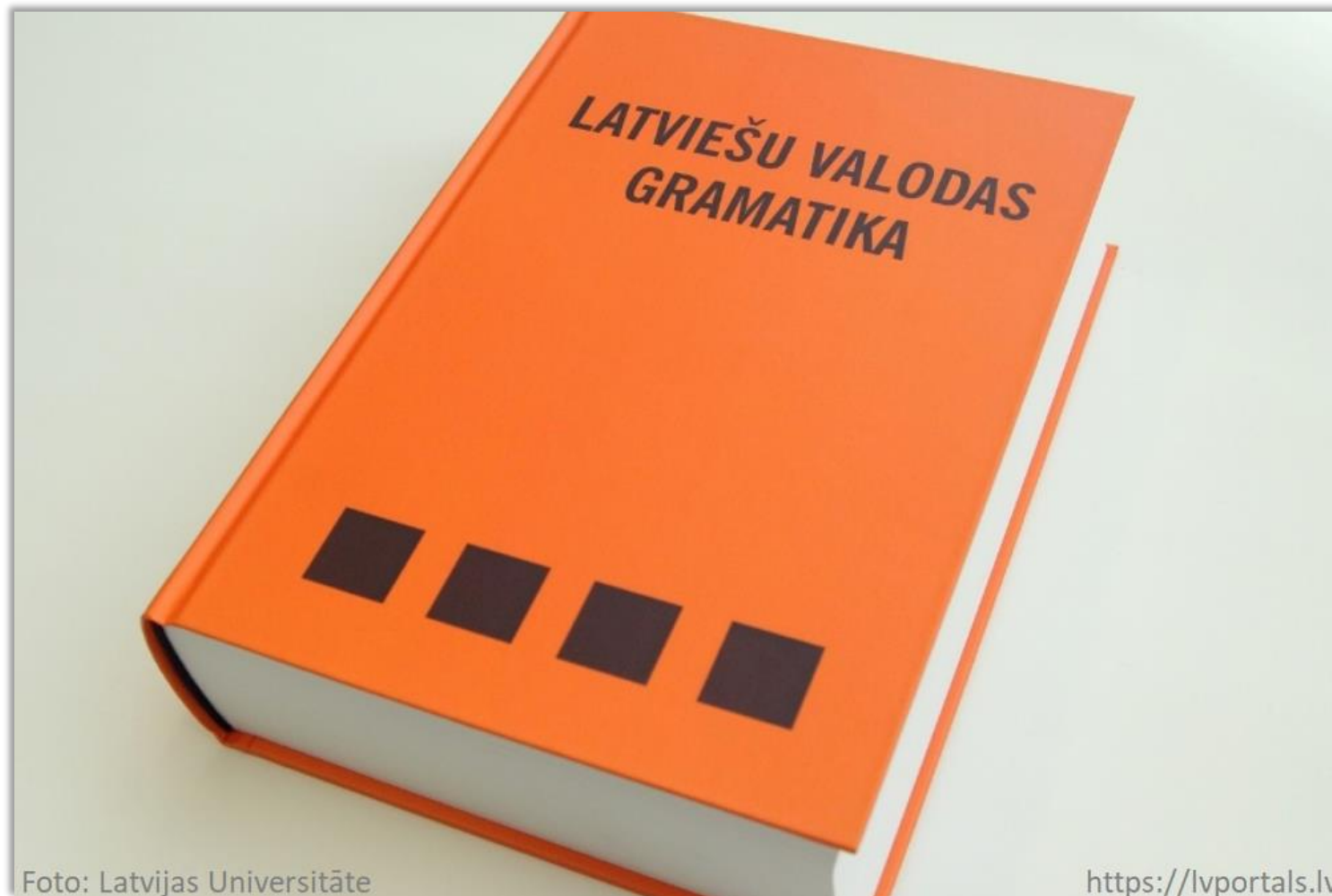
69.1. ja attiecīgajam ģeogrāfiskajam objektam oficiālais vietvārds un oficiālais paralēlnosaukums nav piešķirts;

69.2. speciālajās un tematiskajās **kartēs**;

69.3. visās **kartēs** līdzās oficiālajam vietvārdam un oficiālajam paralēlnosaukumam;

69.4. ja tādējādi tiek veicināta kultūrvēsturiski vērtīga vietvārda saglabāšana.

11. Dokumentos un **kartēs** (..) vietvārdus raksta atbilstoši latviešu valodas pareizrakstības normām.

Vietvārdu oficiālo lietojumu uzrauga un norādījumus sniedz Valsts Valodas centrs

Valsts valodas centrs

Eksporta iela 6, Rīga, LV-1010, tālr. 67331814, fakss 67336038, e-pasts info@vvc.gov.lv, www.vvc.gov.lv

ATZINUMS

Rīgā

28.07.2022.

Nr. 1-16.1/495

¹ Saskaņā ar vietvārdu informācijas noteikumu 37.2.3. apakšpunktu priekšroka dodama attiecīgā kultūrvēsturiskā novada (šajā gadījumā – Latgales) tradīcijām atbilstošam vietvārdam, proti – lietvārda *lilija* vietējai formai *lileja* daudzskaitļa ģenitīvā un lietvārda *zieds* vietējai formai *zīds* daudzskaitļa nominatīvā, veidojot vārdkopnosaukumu.

² Saskaņā ar Valsts valodas centra 2003. gada 7. maija ieteikumu "Par ciemu, viensētu, ēku un citu vietu nosaukumu (vietvārdu) veidošanu, rakstību un lietošanu oficiālos dokumentos" (Latvijas Vēstnesis, 28.05.2003., Nr. 79; pieejami <https://www.vestnesis.lv/ta/id/75352-par-ciemu-viensetu-eku-un-citu-vietu-nosaukumu-vietvardu-veidosanu-rakstibu-un-lietosanu-oficialos-dokumentos>) I sadaļas 7. punktu mājvārdos Latgalē ieteicams izmantot vietējo izlokšņu īpatnības, pēc vajadzības nosaukumā ietverot novadam raksturīgo nomenklatūras vārdu "sāta", piemēram, *Ūgu sāta*, *Leidaku sāta*, *Broņislava sāta*, bet ne *Ogu māja*, *Līdaku māja*, *Broņislava māja*.

Direktora p. i.

Madara Rēķe

LR Ministru Padomes Vietvārdu komisijas Latgales apakškomisijas 1993. gada 29. marta lēmums par Latgales vietvārdu rakstību latviešu literārajā valodā

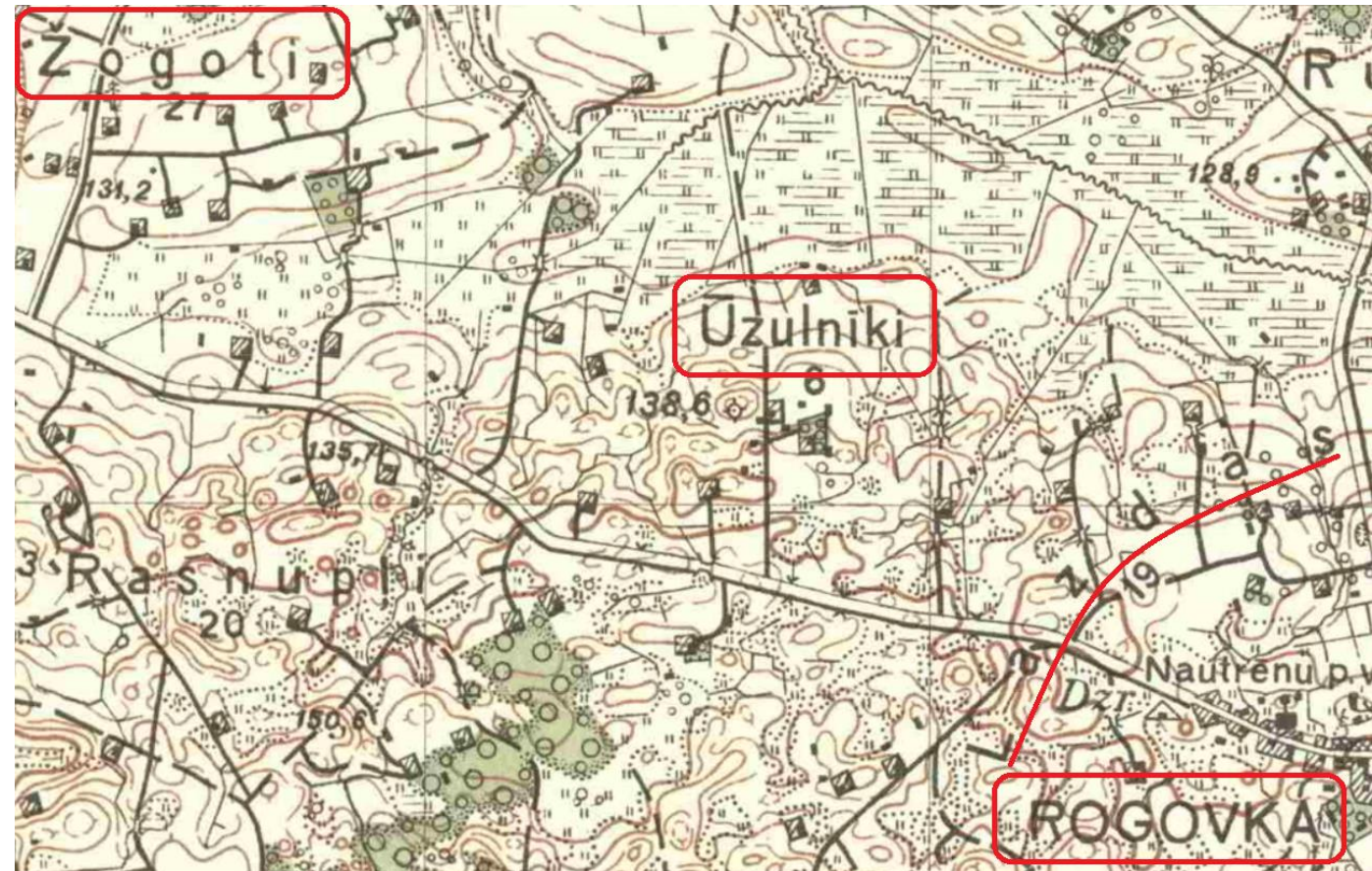
apstiprināts MP Vietvārdu komisijā 1993. gada 11. maijā,
ar piebildi, ka lēmums **attiecināms uz toponīmiem, kas ir zemāka līmeņa par pagastu nosaukumiem**

«Latgales vietvārdos arī oficiālā lietojumā vārda celmu (priedēkli, sakni, piedēkli) atstāt nemainītu, **pielāgojot latviešu literārās valodas sistēmai vien vārda galotni**, t. i., saglabājot toponīmu iespējami tuvu tautas vietējai izrunai, kā tas tiek darīts, piemēram, ar vietvārdiem *Rancāni*, *Meikšāni* (ne *Rencēni*, *Mīkšēni*), *Strodi* (ne *Stradi*), *Aišpūri* (ne *Aizpurvji*).»

~1924

~1939

2022

Par Latgales vietvārdu rakstību domāts arī pirmās Latvijas brīvvalsts laikā, 20. gs. 20.-30. gados, turklāt ne tikai literarizēšanas virzienā.

Latgaliešu vietvārdi latviešu literārās valodas sistēmā

Latgaliskie vietvārdi parasti viegli iekļaujas latviešu literārās valodas sistēmā:

1) daļu vietvārdu nekad nav mēģināts «latviskot», īpaši, ja tiem atbilst uzvārdi (piem., *Reidzāns, Puisāns, Odumāns, Pīgoznis, Kūkojs, Cakuls*);

2) daļai vietvārdu veiksmīgi atjaunots vietējais skanējums, tomēr daļa vēl paliek literarizēti vai pat gramatiski kļūdaini (piem., *Livža, Pudniki*); pat tik pašsaprotams nosaukums kā *Rāzna* kādas ielas nosaukumā vēl palicis *Rēzna*...

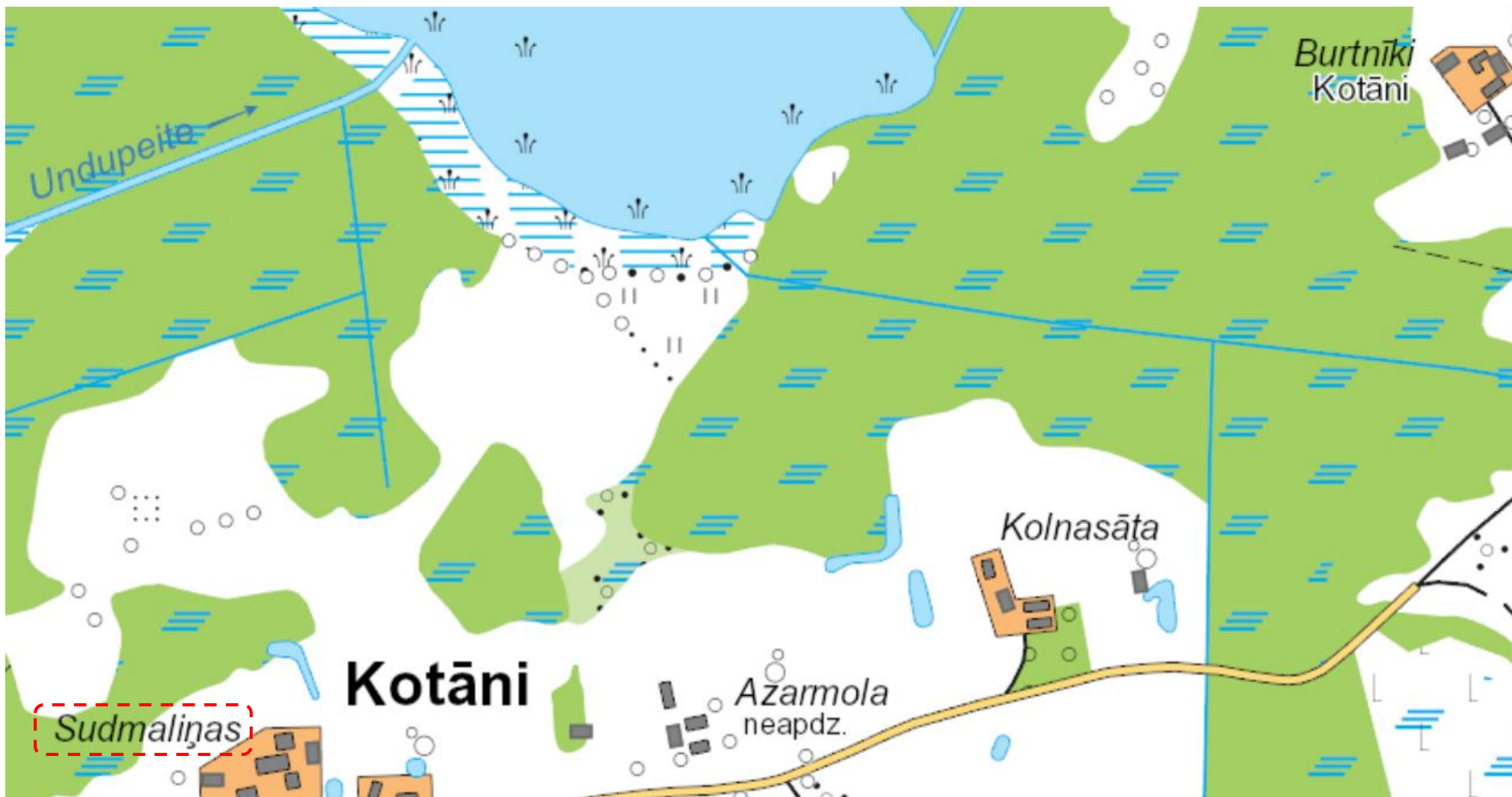

R ā z n a s e z e r s

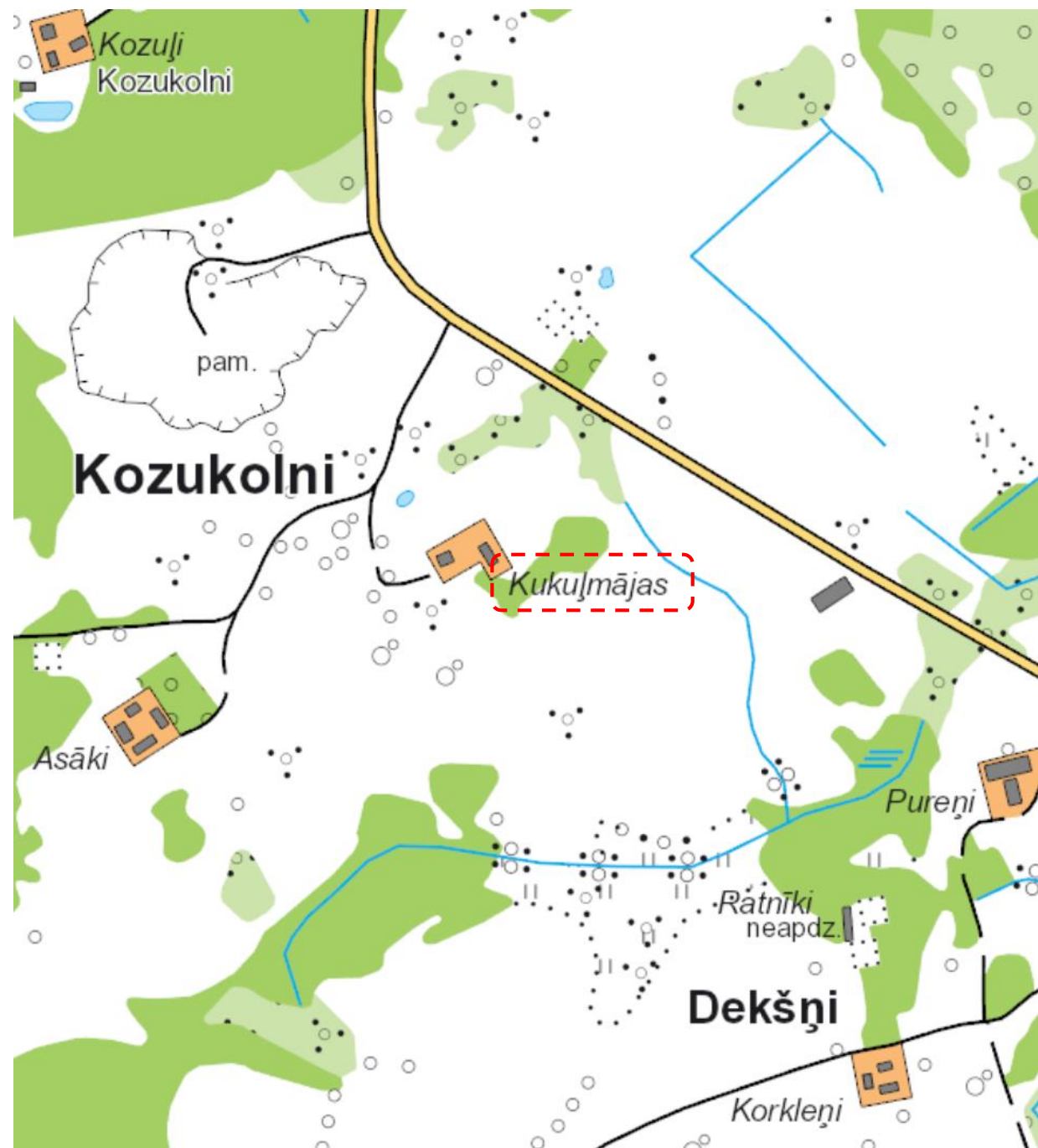
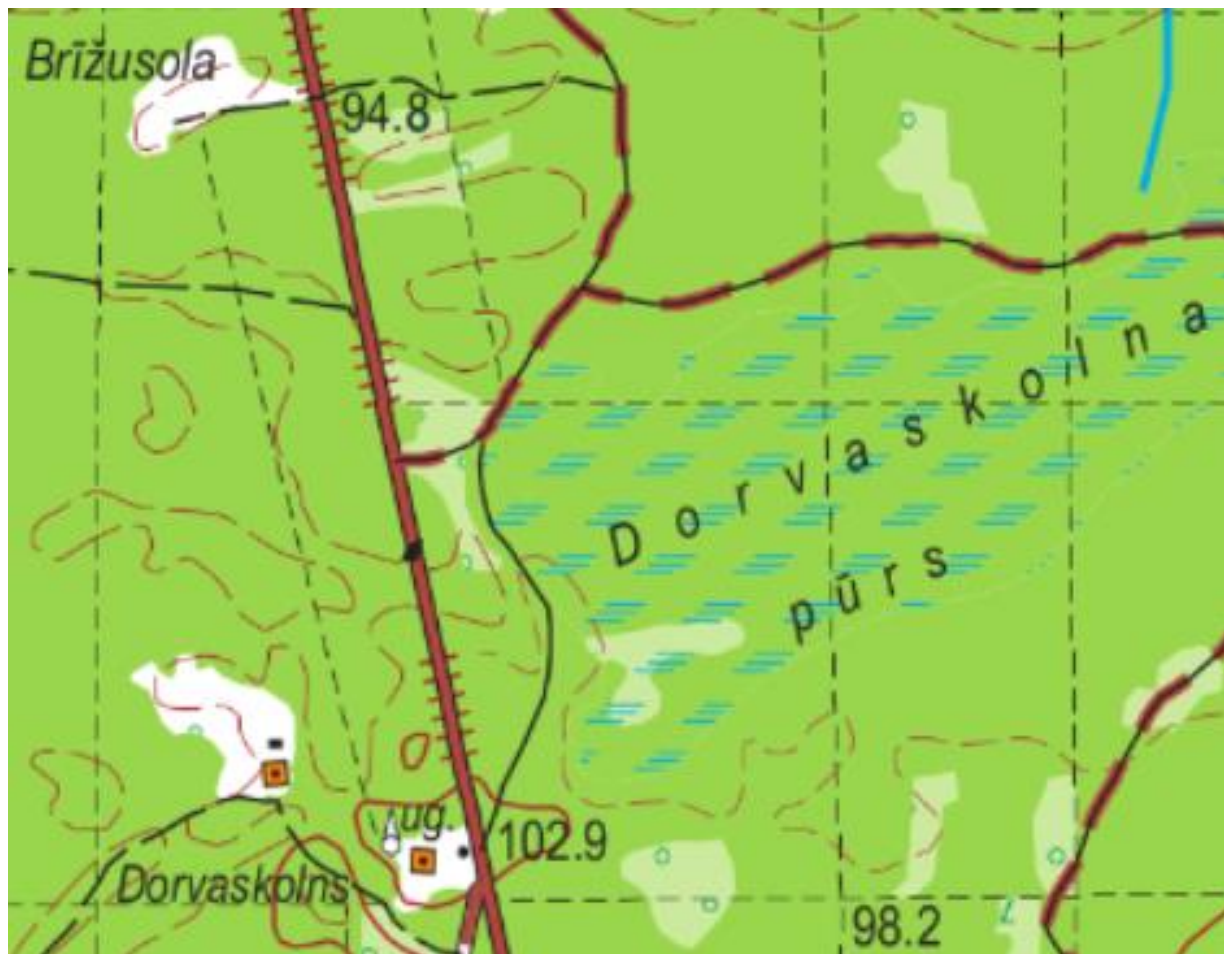
Rāzna

Latgaliešu vietvārdi latviešu literārās valodas sistēmā

Līdzās literārās valodas sistēmai adaptētiem vietvārdiem ir daudz mājvārdu latviešu literārajā valodā. Tie nav īpaši «literarizēti» vietvārdi, bet gan tādi veidoti jau pašā sākumā, mājvārdu došanas procesā.

Latgaliešu vietvārdi latviešu literārās valodas sistēmā

Latgaliešu vietvārdi latviešu literārās valodas sistēmā

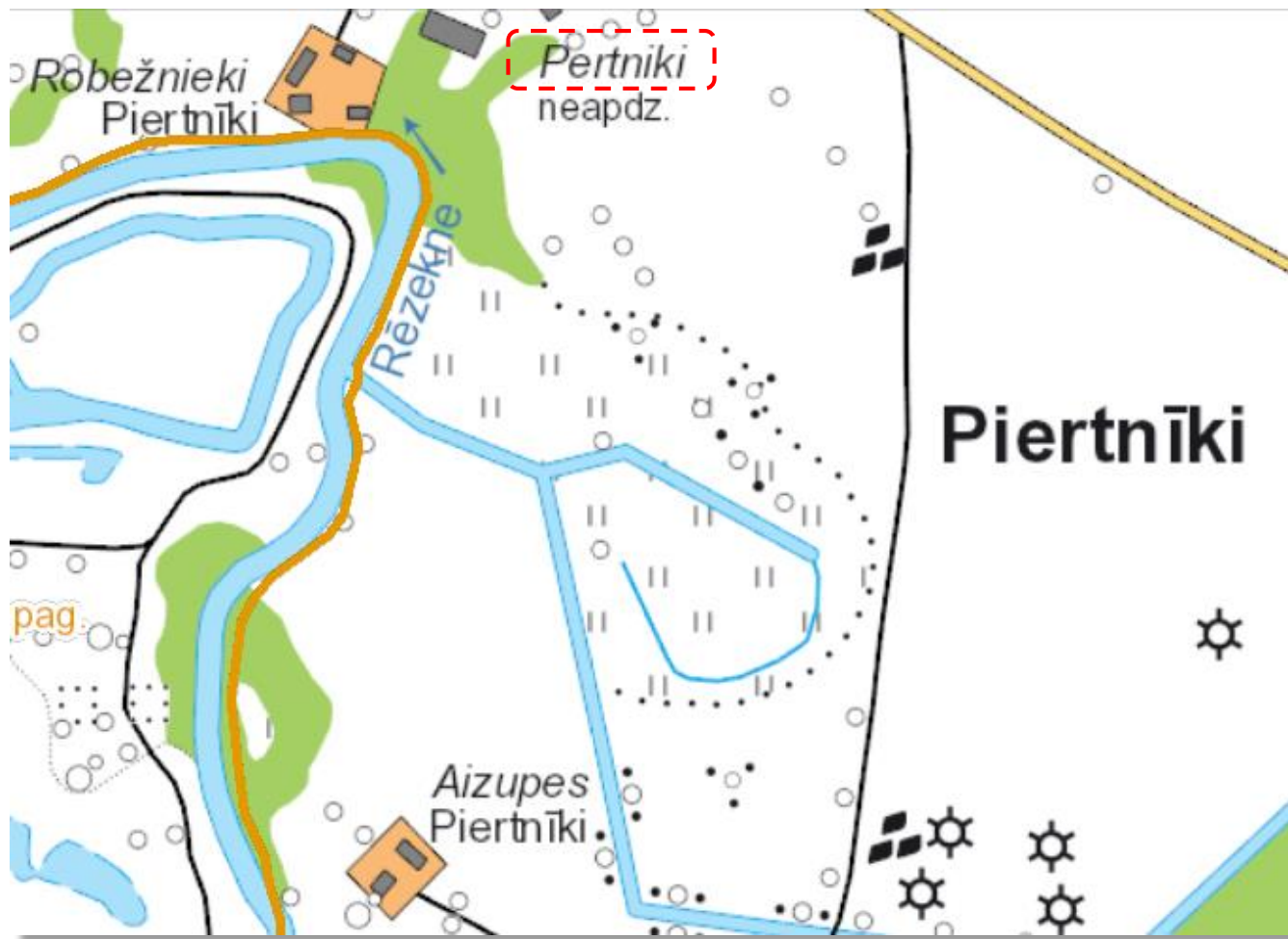

Dažviet līdzās pielāgotiem latgaliešu vietvārdiem
parādās arī to tulkojumi latviešu literārajā valodā:

Gramatika...

Visai daudz oficiālo vietvārdu,
kas reģistrēti Adrešu reģistrā,
ir gramatiski kļūdaini...

pareizi būtu: **Kiudolova**

pareizi būtu: **Piukaiņi**
latg. *Pyukaini*

pareizi būtu: **Loceīši** vai **Lācīši**
latg. *Luoceīši*

Nekonsekvences

Reizēm līdzās veiksmīgi adaptētam ciema nosaukumam atrodas nevajadzīgi «literarizēts» dabas objekta nosaukums, kas pārņemts no resoru avotiem, bet nav saklausīts no vietējiem iedzīvotājiem.

Risinājumi

Kļūdaiņu vai literarizētu vietvārdu gadījumā pareizais nosaukums var tikt rakstīts iekavās (taču ne vienmēr tas ir tehniski iespējams).

Latviešu literārās valodas sistēmai nepielāgoti vietvārdi

Adrešu reģistrā un līdz ar to arī kartēs gadās vietvārdi ar latgaliskām galotnēm, kas neatbilst latviešu literārās valodas sistēmai:

pareizi būtu: **Biteites** / Bitītes?
latg. *Biteitis*

pareizi būtu: **Egleites** / Eglītes?
latg. *Egleitis*

pareizi būtu: **Kloneites** / Klonītes?
latg. *Kluoneitis*

pareizi būtu: **Sēneites** / Sēnītes?
latg. *Sieneitis*

pareizi būtu: **Nīdres** / Niedres?
latg. *Nīdris*

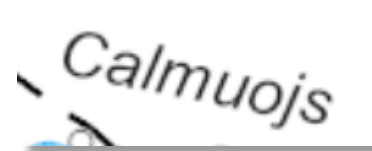

pareizi būtu: **Smilktnes**
latg. *Smīļktinis*

Gadās arī pa kādam *uo...*

pareizi būtu: **Orlovas Vortu ozols**
\ Orlovas Vārtu ozols
latg. *Orlovys Vuortu ūzuls*

pareizi būtu: **Calmojs** / Celmājs?
latg. *Calmuojs*

Pagastu nosaukumi

Lai gan 1993. gada lēmums neattiecas uz pagastu un pilsētu nosaukumiem, tomēr dažos no tiem būtu vēlami labojumi. Rosināt izmaiņas var pašvaldība.

Nautrēnu pagasts

Griškānu pagasts – ciems Greiškāni, uzvārds Greiškāns

Brīgu pagasts – ciems Brigi, Brigu ezers

Stružānu pagasts – ciems Strūžāni

Vērēmu pagasts – ciems Veremes

Veremes Vērēmu pagastā

Strūžāni Stružānu pagastā

Brigi, Brigu ezers Brīgu pagastā

Greiškāni Griškānu pagastā

Pamatnosaukums: Greiškāni

Pamatnosaukums
pārbaudīts: ☒ (17.04.2018)

Nosaukums lietošanai
kartē: Greiškāni

Nosaukums Adrešu
klasifikatorā: Greiškāni

Nosaukumi: Griškāni (kļūdaini)

Google *Street View* kartē 2022. gadā pie Greiškānu ciema var pamanīt atšķirīgus uzrakstus...

Pilsētu nosaukumi

Balvi

Dagda

Daugavpils

Krāslava

Līvāni

Lubāna

Ludza

Preiļi

Rēzekne

Varakļāni

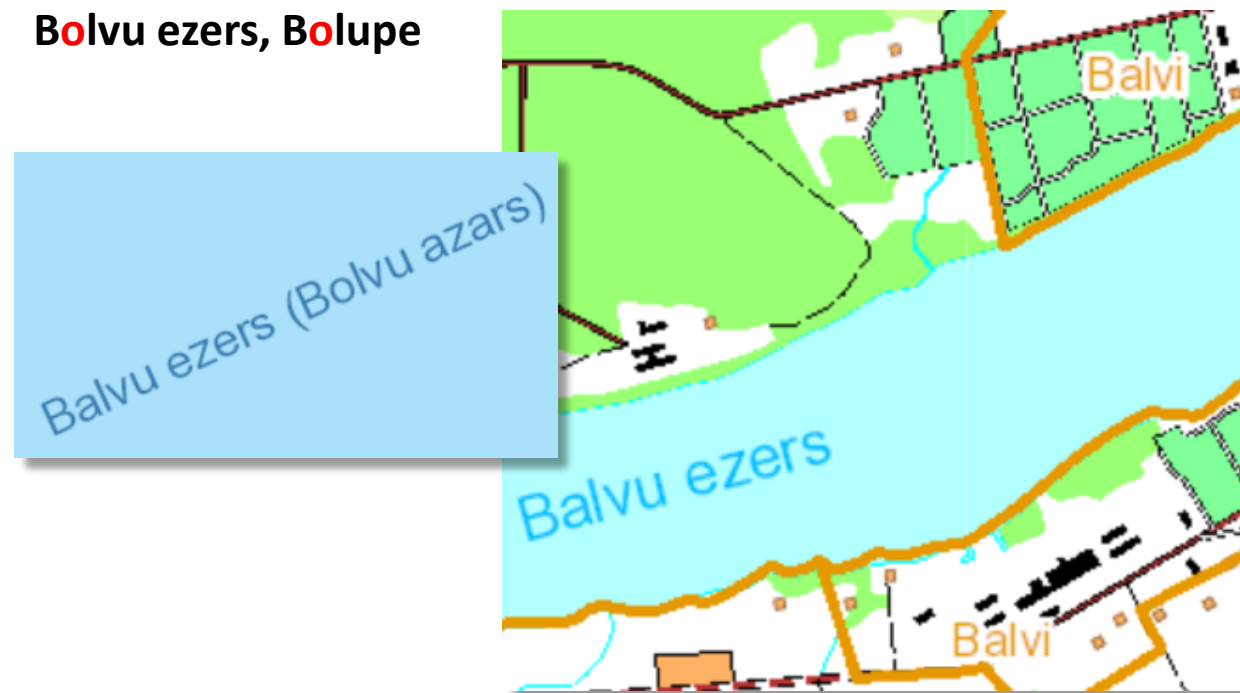
Viļaka

Viļāni

Zilupe

BALVI, Balvu pagasts

Bolvu ezers, Bolupe

Pamatnosaukums: Bolvu ezers [o]

Pamatnosaukums
pārbaudīts: ☒ (28.02.2012)

Nosaukums lietošanai
kartē: Bolvu ezers

Nosaukumi:
Balvu ezers
Bolvu azars (latgaliski)
Pirmīs azars (latgaliski)
Salmaņu azars (latgaliski)
Salmaņu ezers

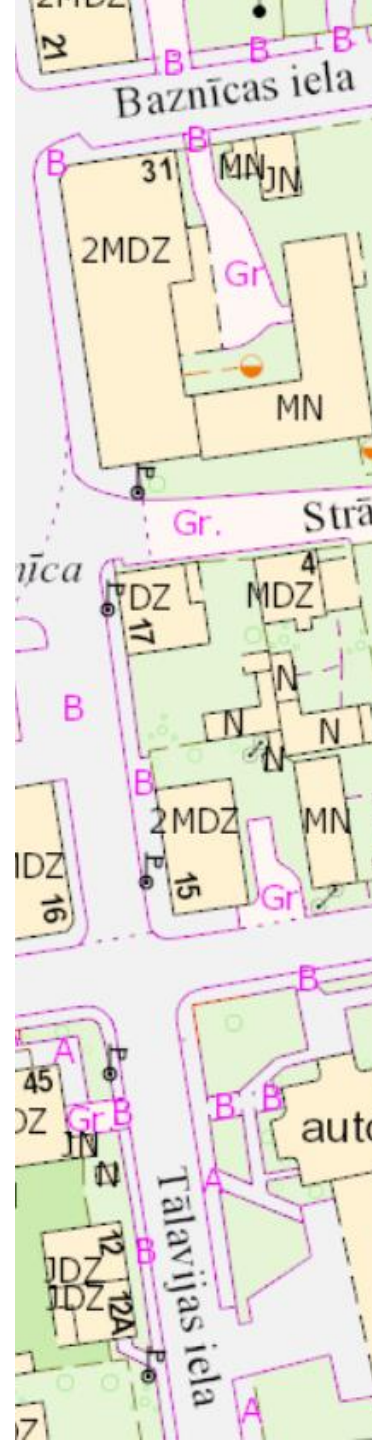

Vietvārdi divās rakstu tradīcijās

tematiskās kartēs

«Naurėnai pograda vėtvuordė» (A. Zubko-Melne, LĖIA, 2008)

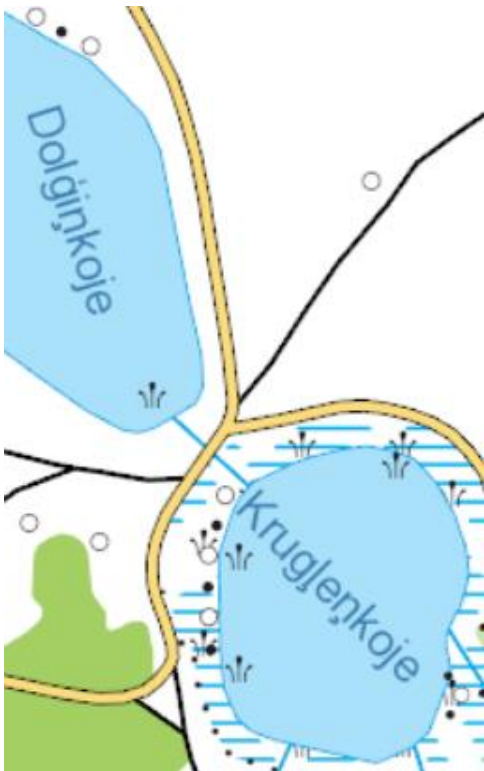

uz informatīvām plāksnēm

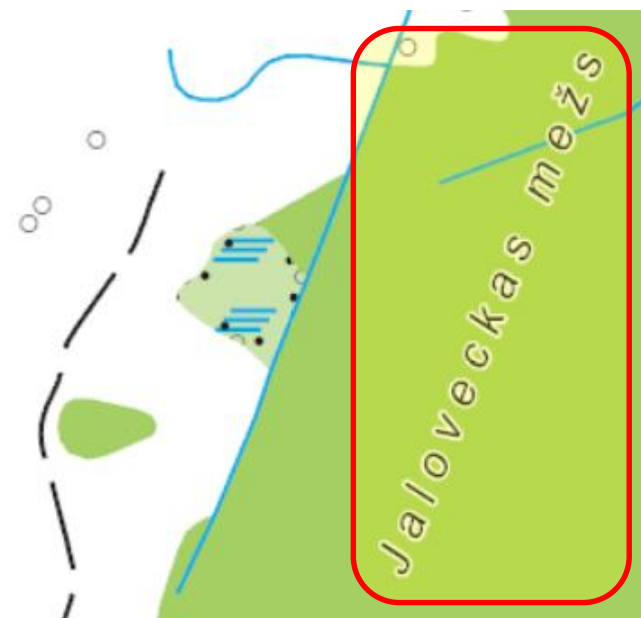
Slāviskie vietvārdi

Visai daudz ir slāvisku vietvārdu,
no kuriem daļai varētu atrasties
latviskie varianti, taču ne visiem.

Valodu raibums

Latgales kartē biežāk redzams
valodu raibums nekā viendabība.

Jaloveckas mežs
=> Jalovecka?

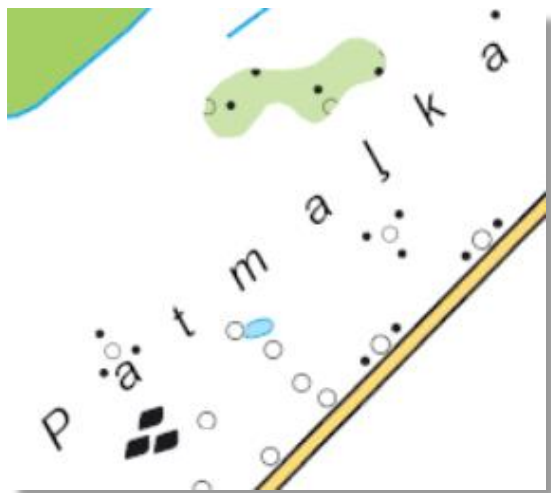
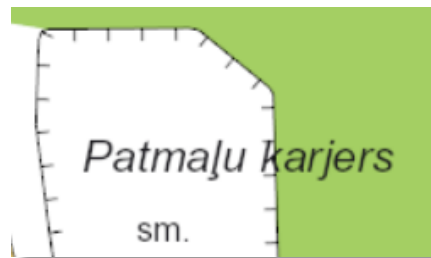
Latgales vietvārdos
ierakstīta gadsimtu vēsture.

Grūti atrast vietu kartē,
kur nosaukumi būtu vienveidīgi.

Latgales vietvārdu mīklas

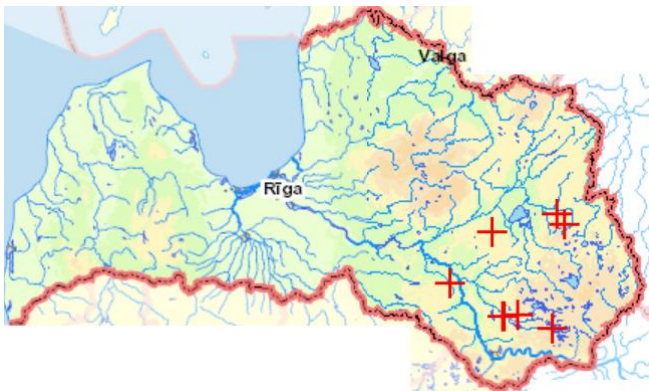

No kā varētu būt cēlies šāds nosaukums
un kā tas skanētu «kopnacionālajā» valodā?

(Dzirnavas, Dzirnavnieki, Dzirnavieši...)

Nez, ko šāds vārds varētu nozīmēt?
(Dažiem blakus ir pat atšifrējumi)

<https://tezaurs.lv/gleizda>

gleizda apvidvārds

Lipīga substance, ķepe — līmīgs māls, neizcepusies, līmīga maize.

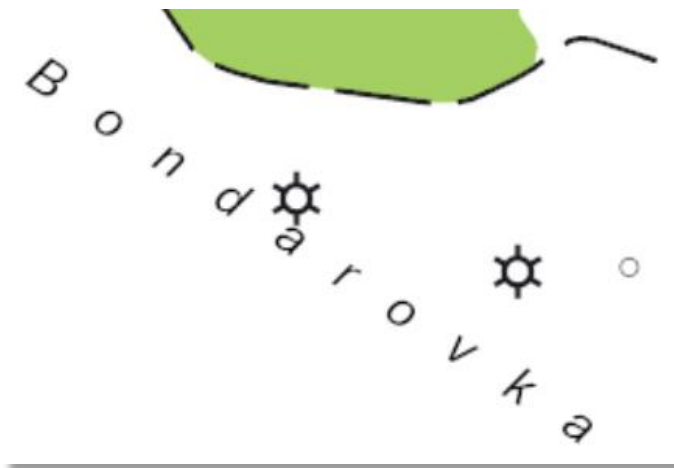

Foto: www.la.lv

Kā tas būtu «literāri»?

(Mucenieki, Mucdari?)

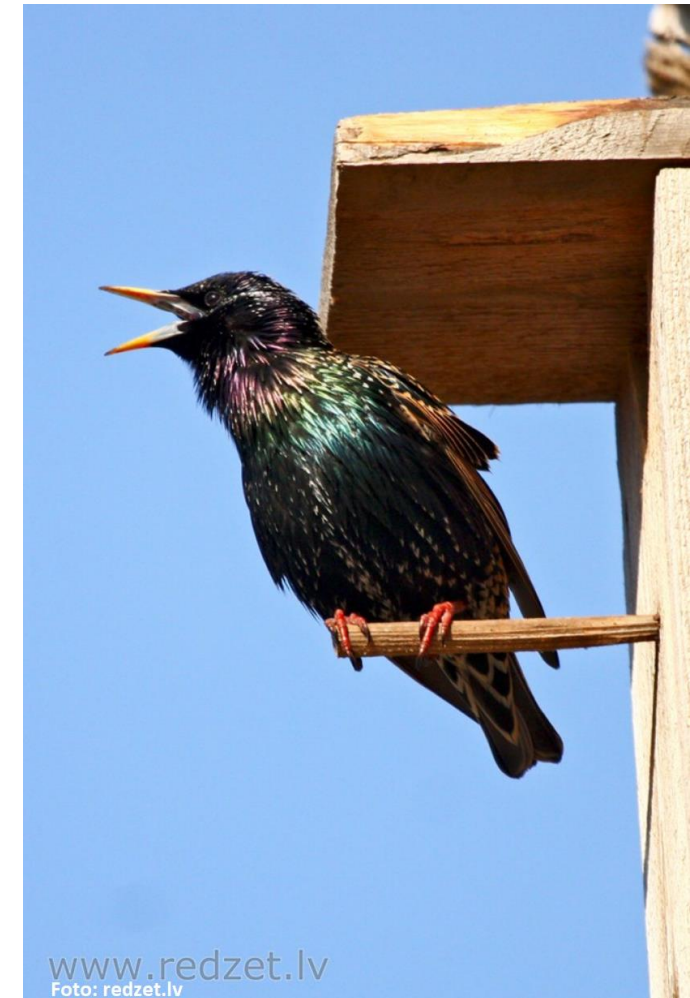
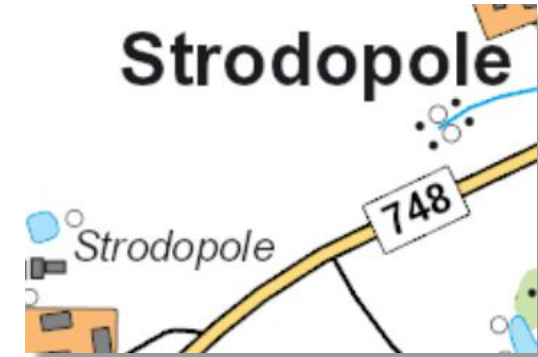
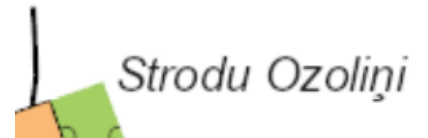
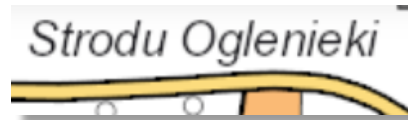
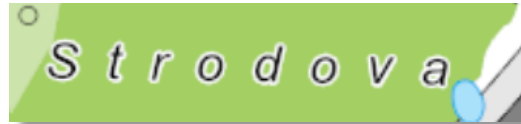
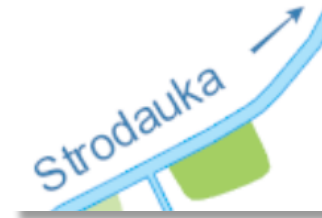
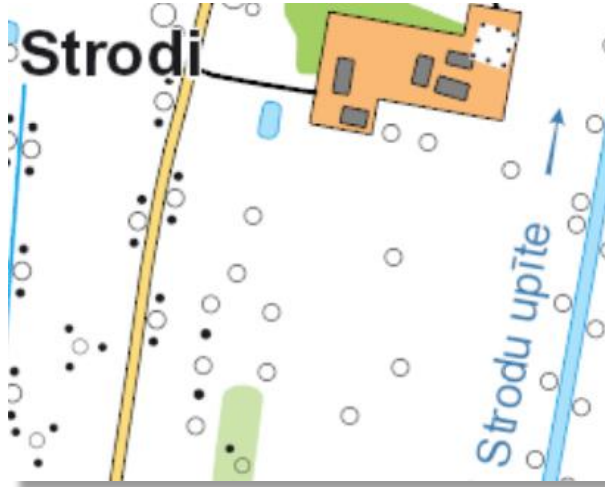
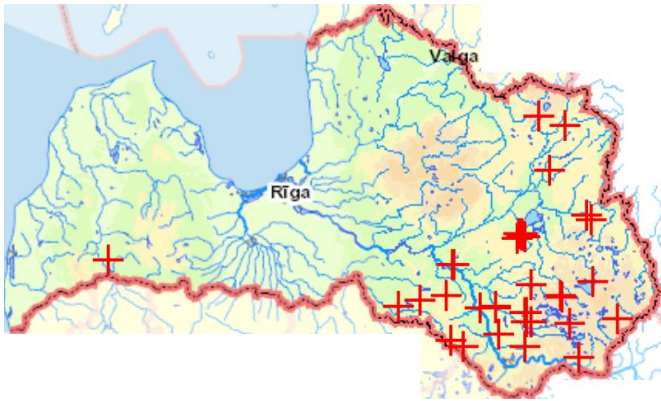

Bandars, bondars - apvidvārds
— amatnieks, kas gatavo koka traukus; mucinieks

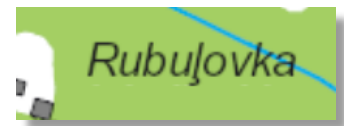
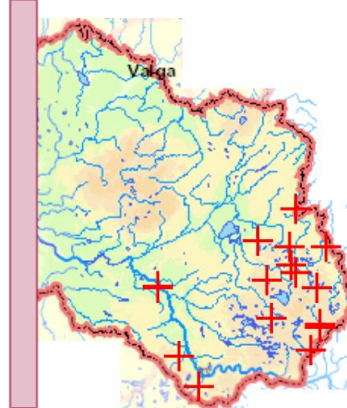
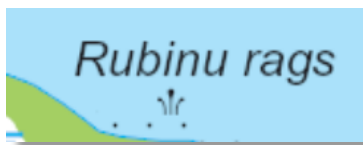

Foto: onlineshop.2021storecheap.com

Ar ko saistāmi šādi vietvārdi – ar gramatiku vai ornitoloģiju?

strods, strads - apvidvārds
Strazds.

Kas kopīgs šiem
vietvārdiem?

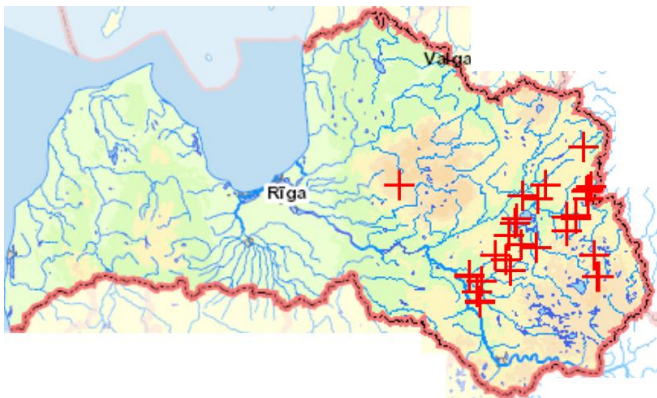

Foto: www.naturephoto-cz.com

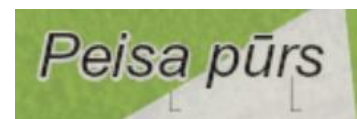
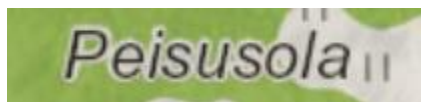
<https://tezaurs.lv>

rubins — **rubenis**, vistveidīgā kārtas fazānu dzimtas suga (*Tetrao tetrix*); **teteris**
Sinonīms: **rubulis** — rubenis (*Tetrao tetrix*)

Ko varētu nozīmēt šāds vārds?

Peisi

<https://tezaurs.lv/>

pīss apvidvārds; latg. **peiss**

1. Dūkstains purvs.
2. Mitrs, liels mežs (priežu, egļu, apšu).
3. Lapu koku mežs; lapkoku jaunaudze.
4. Koku, krūmu puduris (parasti purvā).
5. Nevīžīga frizūra.

Daži noderīgi resursi

LĢIA (<https://www.lgia.gov.lv>):

Vietvārdu datubāze – <https://vietvardi.lgia.gov.lv>

LĢIA karšu pārlūks – <https://kartes.lgia.gov.lv>

Citi:

Vēsturisko karšu portāls – <https://vesture.dodies.lv>

(ar integrētu meklētāju LĢIA Vietvārdu datubāzē)

Latvijas Ģeotelpiskās
informācijas aģentūra

Paldies par uzmanību!

LĢIA Kartogrāfijas departaments, Toponīmikas laboratorija

pasts@lgia.gov.lv